

Harag

■ Kovács Örs Levente (vál., szerk.): *At akarta ölelni az egész világot.* Harag György színháza. MMA, Budapest, 2020. 244 oldal, 7800 Ft

„Uramisten, miért felejtjük el oly gyakran, hogy egy művésznek esetleg több élete van, de egyetlen halála...” – írja Lucian Pintilie Harag György utolsó, már a rendező hiányában bemutatott *Cseresznyés kert* című előadását látva. A világszínház és a román film korszakos mestere és fenegyereke, aki, talán tudtán kívül, Harag György művészetére is döntő hatást gyakorolt, jeles pályatársa kései fölfedezése miatt kesereg, Harag Csehov-előadása ugyanis nem pusztán a mindenképpen fölkavaró rendezői búcsú okán figyelemre méltó, hanem egy beteljesült színházi esztétika maradandó remekművéként is.

Az *At akarta ölelni az egész világot* című, háromnyelvű (magyar-román-angol), könyvtárgyként is figyelemre méltó Harag György-albumot (tervező: Vincze Judit) legalább három paradoxonra építi a szerkesztő Kovács Örs Levente. Az első „szívszorító paradoxont” az igen informatív bevezető tanulmányt jegyző Gajdó Tamás színháztörténész hozza szóba: Harag testamentum-előadásáról „jóval több írás született, mint korábbi rendezéseiről”. És ez azt jelenti, hogy a rendelkezésre álló kritikákból nehezen rekonstruálhatók olykor igazán fontos Harag-előadások, és amennyiben nem rendelkezünk tévéfelvételekkel, akkor csupán kedves anekdotákra szorítkozhatunk.

Szépen dokumentálja a gazdagon illusztrált könyv a Harag-életmű második paradoxonát, azt, hogy az emblematikus erdélyi rendező színházi nyelvi kiteljesedésének kivételesen formátumos előadásai Újvidéken születnek meg (a Csehov-trilógia, a saját átdolgozású *Édes Anna*, valamint a *Buszmegálló* című nagyszerű abszurd), és nem otthon, Erdélyben. Újvidéken Európa szellemével találkozott Harag György, egy nyitott, sokszínű és progresszív színházi világgal. Jelentős körülmény, hogy amíg Erdélyben csak elvétve találunk olyan kritikust, aki az előadások színházi karakterét írná le (a szűklátókörű és konzervatív zsurnálítéletek helyett), Újvidéken Gerold László személyében értő és felkészült színikritikus dokumentálja a rendező munkásságát.

Az újvidéki korszak, illetve a groteszkebb látásmódot tükröző dramaturgiák iránti tájékozódása (Harag ide sorolja Székely János darabjait is) az erdélyi rendezői pálya krízispillanatában veszi kezdetét, amikor Harag György felismeri, hogy ő maga is beleesett a „felemelt fő” dramaturgiájának csapdájába, sőt, amiképpen mondja, „megkoptak” az eszközei, következésképpen súlyos alkotói dilemmával kell szembesülnie: vagy „konzerválja” (az ő kifejezése) a Sütő András-darabokkal fémjelzett korszak sikereit, vagy újabb kockázatokat vállal. Szokatlan őszinteséggel beszél alkotói megtorpanásáról és önnön hatalmi beágyazása visszautasításáról, és ez érthetővé teszi, hogy miért kerülték el éppen őt, elképesztő következetességgel, a díjak és a kitüntetések, ami pedig ebben a kismagyar díjaddikcióban önmagában is kivételes teljesítmény. „A megkeresendő színházban élek”, mondja 1980-ban Ablonczy Lászlónak, aki nélkül ez az igazán jelentős és az egyetemi oktatásban is igen hasznos Harag György-kézikönyv nem született volna meg.

A harmadik paradoxon önmagában is nagy ívű performansa Harag György korán-befejeződött életének, ezt pedig Harag Ilonának, a rendező özvegye kötetzáró, igazán megrázó visszaemlékezésének köszönhetjük. A világot magához ölelni akaró művészen, aki fiatalon megjárta Auschwit-zot, Mauthausent és Ebenseét, és csodával határos módon, a *Sorstalanság* Köves Gyurijához hasonlóan, életben maradt, a halál kapujában feltörnek a koncentrációs tábori élmények. Húsz szelet zsíroskenyeret kér a feleségétől, amikor már egyáltalán nem tud enni, és egyre gyakrabban Izraelt emlegeti, oda akar „menekülni”. A test fogságába kerülve a megváltás irányába keresi a szökés útját. „Hóna alatt kispárna, másik kezében pléd, amit éppen a vállára akart teríteni. (...) »Most azonnal indulunk Izraelbe!« (...) Segítettem neki felállni, átöleltem és elindultunk a szobákon keresztül.”

Harag György exodusra minden kétséget kizáróan beteljesedett. Viszszaszületett a szellemi Izraelbe.